

УДК 338.24:65.011

Чичуліна К.В.*кандидат технічних наук,
доцент кафедри економіки та управління персоналом
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка***Ульченко А.М.***студентка
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка*

ВПЛИВ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

THE INNOVATIONS' IMPACT ON COMPETITIVENESS OF UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті пояснено сутність поняття «конкурентоспроможність», а також розглянуто її види, виявлено різні наукові підходи до трактування поняття «інновації». Отримано графік впливу основних негативних факторів на підприємницьку діяльність України. Згруповано головні ознаки та функції інновацій, їх види та особливості. Обґрунтовано вплив інновацій на здатність підприємства конкурувати на ринку. Визначено найбільш проблемні фактори для ведення бізнесу в Україні.

Ключові слова: інновації, інноваційність, інноваційна конкурентоспроможність, конкурентоспроможність підприємства, технології.

АННОТАЦИЯ

В статье объяснена сущность понятия «конкурентоспособность», а также рассмотрены ее виды, выявлены различные научные подходы к трактовке понятия «инновации». Получен график влияния основных негативных факторов на предпринимательскую деятельность Украины. Сгруппированы главные признаки и функции инноваций, их виды и особенности. Обосновано влияние инноваций на способность предприятия конкурировать на рынке. Определены наиболее проблемные факторы для ведения бизнеса в Украине.

Ключевые слова: инновации, инновационность, инновационная конкурентоспособность, конкурентоспособность предприятия, технологии.

ANNOTATION

In the article we explained the essence of the concept of «competitiveness» and considered its species, identified various scientific approaches to explain the concept of «innovations». The schedule of the main negative factors of influence on business activities in Ukraine was received. The main features and functions of innovations, their species and characteristics were grouped. The influence of innovations on the company's ability to compete in the market was grounded. The most problematic factors for doing business in Ukraine were determined.

Keywords: innovations, innovativeness, innovative competitiveness, enterprise competitiveness, technologies.

Постановка проблеми. В сучасних ринкових умовах жорсткої конкуренції важливим фактором підвищення конкуренції та утримання лідируючих позицій на ринку є інновації. Однак серед українських підприємств розвиток інноваційної діяльності, головного фактору забезпечення конкурентоспроможності підприємства, не є поширеним. Зношеність технологічного оснащення, застарілі технології, відсутність інноваційних стратегій є одними з головних причин виготовлення продукції, яка має модер-

нізовані та більш якісні аналоги. Сьогодні Україна в значних обсягах постачає іншим країнам необроблену сировину, а та сировина, що обробляється, має низьку якість та призначена для виготовлення продукції в більших обсягах, ніж на підприємствах, які мають модернізовані технології. Це призводить до скорочення обсягів продажу виготовленої продукції, зниження конкурентоспроможності на ринку у зв'язку з нездатністю конкурувати з підприємствами, які застосовують інновації. Тому, на нашу думку, розгляд питання розвитку інновацій та впливу його на конкурентоспроможність є актуальним в умовах сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями проблеми конкурентоспроможності підприємства займалися такі провідні зарубіжні вчені, як Ю. Іванов [3], П. Діксон [4, с. 131], В. Винокуров [8, с. 17], М. Портер [9], а також такі вітчизняні науковці, як Т. Харченко, Л. Гайдук [1], З. Шершньова, С. Оборська [2], Н. Тарнавська [5, с. 101], В. Немцов, Л. Довгань [6, с. 220], Р. Камишніков [7, с. 7]. Вплив інновацій на конкурентоспроможність підприємства досліджувався провідними зарубіжними та українськими вченими, такими як, зокрема, С. Фалько [12], І. Балабанов [13], Й. Шумпетер [14], К. Бармута [16], Ю. Яковець [18], В. Попов [19], І. Бойко [10], Ф. Валента [15], В. Грозна [20].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, незважаючи на накопичений науковий і практичний досвід, питання визначення впливу інновацій на конкурентоспроможність досі не визначене та є важливим і зараз, виявлення головних чинників конкурентоспроможності також залишається одним з невизначених та завжди актуальних питань.

Мета статті полягає у дослідженні сутності інновацій та їх ролі у формуванні конкурентоспроможності підприємств України.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах глобалізації та інтеграції України перед вітчизняними підприємствами відкривається можливість виходу на нові

ринки. Однак сучасне середовище господарювання вимагає від підприємств прискорення науково-технічного прогресу та ефективних змін в економічному розвитку. Ці зміни передбачають необхідність швидкої адаптації різних підходів до управління підприємством з урахуванням мінливості зовнішнього середовища.

Задля отримання найвищого прибутку, досягнення провідних позицій на ринку підприємство повинне мати конкурентні переваги серед інших. Підвищення рівня конкурентоспроможності на національному та міжнародному ринках є важливим завданням підприємства. Така стратегічна необхідність відчутно зростає в період фінансової нестабільності. Тому підприємствам потрібно знаходитись в постійному русі на шляху удосконалення продукції, товарів, послуг, самого виробництва, оскільки це приводить до підвищення їх конкурентоспроможності.

Однією з головних умов існування на ринку є спроможність підприємства ефективно конкурувати з іншими виробниками. Рівень конкурентоспроможності залежить від якості продукції, товарів та послуг, впровадження інновацій, кваліфікаційного рівня працівників, адаптації підприємства до ринкових змін.

Рівень конкурентоспроможності відображає відмінність певної продукції від продукції конкурентів, яка вже потрапила на ринок, і тієї,

яка ще не потрапила на нього, за ступенем задоволення потреб споживачів та за витратами на придбання даної продукції [1].

Відповідно до сформованої табл. 1 показник конкурентоспроможності підприємства відображає здатність підприємства ефективно конкурувати на ринку, використовуючи свій виробничий потенціал та його складові. Він описує залежність внутрішнього середовища підприємства від зовнішніх факторів та здатність підприємства швидко реагувати на зрушення в зовнішньому середовищі. Особлива увага приділяється здатності підприємства швидко адаптуватися до зміни у вподобаннях споживачів, появи нових товарів з підвищеними технічними характеристиками і можливості представити на ринку свою продукцію, яка буде конкурентоспроможною.

Однією з головних сфер дослідження щорічного всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) є аналіз конкурентоспроможності країн світу – провідного чинника світового економічного розвитку. Відповідно, підвищення конкурентоспроможності є одним з головних шляхів відбудови економіки країни після спаду виробництва у зв'язку з фінансово-економічною кризою. З індексом глобальної конкурентоспроможності (GCI) 4,0 Україна демонструє значне відставання від провідних країн світу та від середньосвітового значення індексу GCI – 4,18.

Таблиця 1

Наукові підходи до визначення економічної категорії «конкурентоспроможність підприємства»

Автори	Визначення
З. Шершньова, С. Оборська [2]	Конкурентоспроможність підприємства – це рівень його компетенції відносно інших підприємств-конкурентів у нагородженні та використанні виробничого потенціалу певної спрямованості, а також його окремих складових: технології, ресурсів, менеджменту (особливо, стратегічного поточного планування), навичок і знань персоналу тощо, що знаходить вираження в таких результативних показниках, як, наприклад, якість продукції, прибутковність, продуктивність.
Ю. Іванов [3]	По-перше, під конкурентоспроможністю розуміють ступінь відповідності конкретного товару в кожний даний момент часу вимогам обраного ринку за технічними, економічними та іншими характеристиками. По-друге, це комплекс факторів, що відображають як техніко-економічні характеристики продукції, так і умови їхньої реалізації. По-третє, під конкурентоспроможністю товару розуміється комплекс споживчих і вартісних характеристик, у зв'язку з якими відбувається розподіл попиту між даним товаром та іншими товарами, що обертаються на ринку.
П. Діксон [4, с. 131]	Показує, наскільки продуктивна й ефективна фірма щодо конкурентів, посередників та в обслуговуванні замовлень. Продуктивність пов'язана з якістю виробів, що випускаються, утримуваною часткою ринку й дохідністю, ефективність – зі швидкістю зворотної реакції та економією витрат. І ефективність, і продуктивність, зрештою, залежать від конкурентної раціональності фірми, тобто сили її загального духу та вміння приймати рішення.
Н. Тарнавська [5, с. 101]	Здатність у реальному масштабі часу та у перспективі формувати і використовувати систему знань, умінь і навичок спільного зі споживачем творення приналежного для нього продукту, випереджаючи за часом теперішніх і можливих конкурентів.
В. Немцов, Л. Довгань [6, с. 220]	Може бути визначена як комплексна порівняльна характеристика підприємства, яка відображає ступінь переваги сукупності оцінюючих показників його діяльності, що визначає успіх підприємства на визначеному ринку за визначений проміжок часу стосовно сукупності показників конкурентів.
Р. Камишніков [7, с. 7]	Здатність підприємства використовувати власний потенціал та ресурси, що надаються навколишнім маркетинговим середовищем для досягнення порівняно вищої міри задоволення потреб споживачів свого цільового ринку.
В. Винокуров [8, с. 17]	Здатність підприємства вести успішну конкурентну боротьбу, протистояти їй; конкурентоспроможність визначають порівняльні конкурентні переваги суб'єкта господарювання стосовно інших.
М. Портер [9, с. 10]	Визначене сукупністю факторів положення товаровиробника на внутрішніх і зовнішніх ринках, відзеркалене через сукупність показників.

У ході проведеного дослідження виявлено, що індекс глобальної конкурентоспроможності на основі методології дослідження ВЕФ виводиться на базі 12 складових конкурентоспроможності економічної системи. Ці складові групуються в 3 стадії розвитку економіки:

1) стадія факторної орієнтованості (4 складові: інституції, інфраструктура, макроекономічне середовище, охорона здоров'я і початкова освіта);

2) стадія орієнтованості на ефективність (6 складових: вища освіта та професійна підготовка, ефективність ринку товарів і послуг, ефективність ринку праці, рівень розвитку фінансового ринку, технологічна готовність, розмір внутрішнього ринку);

3) стадія орієнтованості на інновації (2 складові: рівень розвитку бізнесу і інновації) [10].

Зазначимо, що лідери світової економіки належать до останньої, але найвищої за рівнем розвитку економіки стадії орієнтованості на

інновації. Економіка України відповідає стадії орієнтованості на ефективність.

Також було проведено аналіз індексів глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index 2016-2017, GCI) [11], де в рейтингу світових лідерів Україна посіла 85 місце із 138 країн. Серед основних негативних факторів впливу на позицію України у рейтингу можна назвати політичну нестабільність (13,2%), інфляцію (11,9%), неефективну державну бюрократію (11,4%), доступ до фінансування (11,2%) (рис. 1).

Конкурентоспроможність економіки країни постійно аналізується науковцями, оскільки цей показник впливає на подальше планування та розробку стратегічних рішень країни на мікро- та макрорівнях.

Серед чинників, які впливають на конкурентоспроможність, вагоме значення має інноваційна складова, тобто посилення процесу створення й втілення інновацій. Науковцями все частіше обговорюється проблема взаємозалежності конку-

Рис. 1. Найбільш проблемні фактори для ведення бізнесу в Україні

Таблиця 2

Ключові визначення категорії «інновації»

Автори та джерела	Визначення
С. Фалько [12]	Інновація – використання в тій чи іншій сфері суспільства результатів інтелектуальної (науково-технічної) діяльності, спрямованих на вдосконалення процесу діяльності та його результатів.
І. Балабанов [13]	Інновація є матеріалізованим результатом, отриманим від вкладення капіталу в нову техніку або технологію, у нові форми організації виробництва, праці, обслуговування і управління, включаючи нові форми контролю, обліку, методи планування, прийому аналізу тощо.
Й. Шумпетер [14]	Інновації – зміни з метою впровадження і використання нових видів споживчих товарів, нових виробничих та транспортних засобів, ринків і форм організації у промисловості.
Ф. Валента [15]	Інновація – зміна у початковій структурі виробничого організму, тобто перехід його внутрішньої структури до нового стану. Застосовується поняття під час зміни продукту як з позитивними, так і негативними соціально-економічними наслідками.
К. Бармута [16]	Інновація – кінцевий результат наукового дослідження або відкриття, якісно відмінний від попереднього аналога, що впроваджений у виробництво та забезпечує підприємству технічний, економічний та (або) соціальний ефект.
Закон України «Про інноваційну діяльність» [17]	Інновації – це новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери.
Ю. Яковець [18]	Інновації – якісні зміни у виробництві, що можуть належати як до техніки та технології, так і до форм організації виробництва.

рентоспроможності та інновацій. Сьогодні постійне впровадження інновацій є рушійною силою для створення конкурентних переваг підприємства, а надалі – захоплення вагової частки на ринку.

У статті проаналізовано ключові визначення категорії «інновації» відповідно до різних літературних джерел (табл. 2).

За дослідженнями провідного економіста В. Попова, виділяють такі ознаки та функції інновацій [19] (табл. 3).

Вагомими чинниками розвитку усіх сфер економіки та посилення конкурентоспроможності підприємства є такі інновації:

1) приростові, які характеризуються підходом до удосконалення товарів та технологій; такі інновації вводяться в діяльність підприємства систематично, послідовно впливаючи на зростання конкурентоспроможності;

2) радикальні, які характеризуються удосконаленням не лише товарів та технологій, але й концепцій бізнесу; такі інновації забезпечують підприємству стрибкоподібний розвиток, тривалу конкурентну перевагу та створення нових умов існування на ринку.

Завдяки впровадженню інноваційних технологій, товарів та бізнес-моделей відбуваються поліпшення якості продукції, вихід на нові ринки, створюється додана вартість, застосовуються інноваційні способи у впровадженні стратегічних рішень щодо діяльності підприємства, вирішенні різних управлінських проблем тощо.

Погоджуючись з думкою інших вчених [14-18], можна простежити, що інноваційна діяльність значною мірою впливає на розвиток економіки, наприклад, знижується вагомість сировинних товарів, а вагомість інтелектуальних активів зростає. Тому завдяки переходу до економіки інноваційного типу залежність країни від рівня цін на сировину знижується.

Сутність інноваційного підходу до управління конкурентоспроможністю полягає у підсиленні

інноваційної активності підприємств завдяки активному втіленню інновацій у виробництво, реалізації інноваційної продукції чи послуг. Підвищення ефективності інноваційної діяльності є спільним завданням для держави та підприємницького сектору, внаслідок чого питання створення інновацій і розвитку інноваційної сфери має вирішуватись на загальнодержавному рівні.

У сучасних мінливих умовах господарювання, під дією геополітичних факторів у конкурентній боротьбі провідні місця посідають ті галузі виробництва, які використовують новітні технології і пропонують споживачу високотехнологічну продукцію. Зараз світова економіка потребує від підприємств інноваційних розробок та їх втілення у виробництво, тобто вона є націленою саме на інноваційний розвиток. Розвинуті країни займаються здобуттям та використанням нових знань задля удосконалення виробництва. Завдяки цьому вони сприяють зменшенню забруднення довкілля, виходу нових та більш якісних товарів на ринки та використанню менших обсягів сировини для виробництва певного обсягу продукції, що економить запаси світових ресурсів.

Зараз в Україні запровадження інновацій у виробництво виявляється у заміні морально та (або) фізично застарілої техніки. Але це не забезпечує підприємству підвищення конкурентоспроможності, оскільки у світі відбуваються активний розвиток нових технологій та швидкий моральний знос наявних. Прискорення інноваційної діяльності та запровадження інновацій у виробництво приводять до появи нових галузей виробництва та відмирання наявних [20, с. 132].

Відповідно до проекту «Стратегії розвитку високотехнологічних галузей до 2025 року» [21] економіка України характеризується виробництвом промислової продукції з низькою валовою доданою вартістю, яка представлена на насичених, безперспективних для подальшого

Таблиця 3

Ознаки та функції інновацій за теорією В. Попова [19]

Ознаки	Функції
1. Науково-технічна новизна, сукупність нових знань. Таким чином, отримання прибутку від інновації та використання її як джерела фінансових ресурсів становлять зміст відтворювальної функції інновації.	1. Відтворювальна, згідно з якою інновація є важливим джерелом фінансування розширеного відтворення. Грошова виручка, отримана від продажу інновації на ринку, створює підприємницький прибуток, що виступає джерелом фінансових ресурсів і одночасно мірою ефективності інноваційного процесу. Підприємницький прибуток може спрямовуватися на розширення виробничо-торговельної, інвестиційної, інноваційної та фінансової діяльності. 2. Стимулююча функція також реалізується через отримання підприємцем прибутку від реалізації інновації. Це служить стимулом для підприємця до нових інновацій, спонукає його постійно вивчати попит, удосконалювати організацію маркетингової діяльності, застосовувати більш сучасні прийоми управління фінансами.
2. Практична реалізація, тобто втілення нових знань в новому продукті, технології, соціальному середовищі тощо.	
3. Здатність задовольнити певні запити споживачів, яка означає, що нововведення «сприйнято» ринком, тобто реалізується на ринку.	
4. Ефект (економічний, технічний, соціальний), необхідний для відтворення інноваційного процесу. Це означає, що сама по собі нова ідея, як би досконало вона не була описана, формалізована і представлена на схемах і кресленнях, – це ще не інновація (нововведення), якщо ця ідея не втілена у використуванні на практиці продукти, послуги чи процеси. Тільки реалізовані в новій продукції чи процесах нові ідеї є інноваціями. Тільки втілена в реальних об'єктах чи процесах нова ідея може задовольнити практичні потреби людей.	

розвитку ринках. Розробки та дослідження наукових установ спрямовані переважно на забезпечення потреб сировинної економіки.

Технологічне відставання України від розвинутих країн щороку погіршується. Наслідками такого розриву є застаріла система освіти, методів регулювання розвитку економіки, а також відсутність дієвої інноваційної моделі технологічного розвитку в Україні.

Зношеність обладнання негативно впливає на ефективність виробництва, витрати ресурсів (зокрема, енергоресурсів, матеріалів) у розрахунку на одиницю продукції; вона є причиною низької доданої вартості на одиницю продукції та її високої собівартості. Наслідком цього є низький прибуток, якого не вистачає на проведення модернізації обладнання.

Тому дослідження набуває все більшої актуальності в умовах постійного загострення конкуренції, що спричинене глобалізаційними процесами на ринку. Підприємства повинні представляти продукцію, яка буде конкурентоспроможною завдяки новим та більш якісним властивостям порівняно з іншими конкурентами. Впровадження інновацій в продукцію, товари, послуги та виробництво загалом має вагомий вплив на підвищення конкурентоспроможності підприємства та посилює можливість посісти провідні місця на ринку.

Висновки. В результаті проведеної роботи було визначено, що сучасні глобалізаційні та інтеграційні процеси на ринку потребують від підприємств постійного економічного розвитку. Тому сьогодні важливим фактором посилення конкурентоспроможності та економічного розвитку підприємства є впровадження інновацій. У статті виявлено, що в умовах жорсткої конкуренції виробник повинен безперервно генерувати нові ідеї та впроваджувати їх у виробництво задля утримання своїх позицій на ринку. Визначено, що проблема низької конкурентоспроможності підприємств України пов'язана з тим, що значна частка їх основних засобів є зношеною. Досить частими, на нашу думку, є випадки, коли підприємство замінює морально застаріле обладнання новим, не модернізуючи при цьому технології.

В ході проведеного нами дослідження визначено, що ціна, якість та новизна продукції є одними з основних чинників конкурентоспроможності. Отже, щоб виходити на нові ринки та займати лідируючі позиції на них, українські підприємства повинні впроваджувати інновації, які мають тенденцію позитивного впливу на зниження витрат, удосконалення продукції, впровадження новітніх технологій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гайдук Л. Інновації як фактор забезпечення конкурентоспроможності підприємств України / Л. Гайдук // Наукові праці НДФІ. – 2014. – № 1 (66). – С. 22-27.

2. Шершньова З. Стратегічне управління: [навч. посіб.] / З. Шершньова, С. Оборська. – К.: КНЕУ, 1999. – 384 с.
3. Иванов Ю. Конкурентоспособность в системе категорий рыночной экономики / Ю. Иванов // Бизнес Информ. – 1994. – № 11. – С. 11-14.
4. Диксон П.Р. Управление маркетингом / П.Р. Диксон. – М.: БИНОМ, 1998. – 432 с.
5. Тарнавська Н. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теорія, методологія, практика / Н. Тарнавська. – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – 570 с.
6. Немцов В. Стратегічний менеджмент: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / В. Немцов, Л. Довгань. – К.: Експрес-Поліграф, 2002. – 562 с.
7. Камишніков Р. Конкурентоспроможність підприємства в системі маркетингу: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / Р. Камишніков. – К., 2006. – 18 с.
8. Винокуров В. Организация стратегического управления на предприятии / В. Винокуров. – М.: Центр экономики и маркетинга, 1996. – 160 с.
9. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер; пер. с англ.; под ред. В. Щетинина. – М.: Международные отношения, 1993. – 896 с.
10. Бойко І. Вплив інноваційної діяльності підприємства на рівень його конкурентоспроможності / І. Бойко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 6.2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_06/91.pdf
11. Global Competitiveness Index / World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index/country-profiles/#economy=UKR>
12. Інноваційний менеджмент: [навч. посіб.] / за ред. С. Фалько. – СПб.: Наука, 2000. – 437 с.
13. Балабанов І. Інноваційний менеджмент / І. Балабанов. – СПб.: Пітер, 2001. – 382 с.
14. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер; пер. с англ. – М.: Прогресс, 1982. – 456 с.
15. Кахович Ю. Інновація та інноваційна діяльність: сутність і визначення / Ю. Кахович // Інвестиції: практика та досвід. – 2007. – № 3. – С. 32-35.
16. Бармута К. Теоретические основы формирования инноваций / К. Бармута, С. Гавриленко // Вопросы экономических наук. – 2008. – № 6. – С. 33-35.
17. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4 липня 2002 р. № 40-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/40-15.19.>
18. Яковец Ю. Ускорение научно-технического прогресса: теория и экономический механизм / Ю. Яковец. – М.: Экономика, 1988. – 342 с.
19. Управління інноваційними проектами: [навч. посіб.] / за ред. В. Попова. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 336 с.
20. Грозна В. Підвищення конкурентоспроможності економіки України як передумова співробітництва з ЄС / В. Грозна // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 11 (29). – С. 130-134.
21. Проект «Стратегія розвитку високотехнологічних галузей до 2025 року» // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=c3081991-45fb-47df-abc6-59822e854a99&title=ProektstrategiiRozvitkuVisokotekhnologichnihGaluzeiDo2025-Roku>